

Omár Kháyyám

Rubáiyát

A perzsa csillagász költő versei

Szabó Lőrinc fordítása

ELŐSZÓ

Omár Kháyyámot, a Sátorverőt, a középkori perzsa csillagász-költőt, akinek versei az iráni felföldön itt-ott már ezer éve oly bensőségesen siratták és ünnepelték az élet múlt örömeit, egy ír eredetű angol író, Edward Fitzgerald ismertette meg Európával a múlt század második felében. A szeldsuk szultánoknak, Alp Arszlánnak, Maliksáhnak és Szendsernek a poétája csakhamar meghódította Nyugatot s főleg az angolszász világot. Négysoros verseiben, a rubáikban, saját problémáira és vívódásaira ismert a modern kultúrember.

Fitzgerald igen jómódú úr, bohém mértékkel mérve egyenesen gazdag ember volt, igazi életművész. 1809-ben született; gyermekkorát Franciaországban töltötte, majd visszakérült a hazájába. A cambridgei Trinity College-ben végzett, Thackeray-nak és Tennyson-nak, a legjobb victorianus íróknak és költőknek volt a barátja. Ahogy túljutott az egyetemen, nem érdekelte többé a városi élet: suffolki birtokán kertészkedett, szép jachtján a parti vizeket járta, otthoni villájában pedig műfordításait, régi spanyol verses drámák angolnyelvű szövegét csiszolta remekművékké. Ezenkívül képeket és műkincseket gyűjtött s élénk levelezésben állt korának nagy költőivel, Tennyson mellett Swinburne-nel, Dante Gabriel Rossetti-vel, akik elég sűrűn meglátogatták. Az ötvenes években mindjobban érdeklődni kezdett az arab és a perzsa irodalom iránt. Egyik barátja az oxfordi Cowell professzor, felhívta figyelmét egy többszázéves, finom, keleti kéziratra, melyet a Bodleiana-könyvtárban talált és Fitzgerald e kézirat - Omár Kháyyám versei - kedvéért megtanult, úgy-ahogy, perzsául, s barátja segítségével lefordította, majd hosszú évek türelmes munkájával versebe foglalta a kéziratot kis költeményeket. Kiadót nem talált rájuk, ezért saját költségén adta ki a könyveket, még pedig először titokban, névtelenül. A kis kötet a kiadó-antikvárius raktárában penészedett, eleinte fillérekért is eladhatatlannak bizonyult, s éppúgy nem keltett semmi feltűnést, ahogyan az Omár-versek csaknem egyidejű német és francia fordításai sem hatottak különösebben. Rossettiék azonban csakhamar felfedezték a névtelen fordítást, ráirányították a figyelmet, s a keleti költő verskötetét - angol szövegben - pár évtized alatt a biblia után a világ legtöbbször kiadott könyve lett. Nagy, gazdagon illusztrált albumok és körömuji miniatur-kiadások váltogatták egymást; szakértők és nagyközönség elfogadták Swinburne véleményét, aki azt írta erről a „nagy költemény”-ről, hogy „nem ismerek semmit sem, ami erőben, pátoszbán és szépségben hasonlítható volna hozzá, kivéve talán a Prédikátort”; s az angol Omár máig már több mint háromszáz kiadást megért. Fitzgerald az élete folyamán négy, egymástól kissé különböző szövegű és terjedelmű változatban készítette el fordítását; nehéz eldönteni, hogy melyik variáns a szebb. Talán az első és a negyedik. Fordításának páratlan sikere azonban nem érdekelte: továbbra is visszahúzódva élt vidéki magányában s csak könyvtárával és képgyűjteményével törődött. 1883-ban halt meg. Mindenesetre az ő érdeme, hogy az arab-perzsa kultúrának ezt a zseniális költőjét, akinek addig csak matematikus híreről hallottak valamit Európa tudósai, a világirodalom tudatába emelte. Művét, mintha csak eredeti alkotás volna, az angol líra egyik remekévé teljes egészében közli az Oxfordi Antológia.

S ki az a régi mohamedán költő, akinek nevét Keleten oly tündöklővé tette Allah s akit nyolcszáz esztendőnyi késéssel hirtelen úgy utolért a világhír?

A teljes neve Ghijaszu-d-din Abu-l-Fath Omár ibn Ibrahim al-Kháyyám. A „Kháyyám” szó Sátorcsinálót jelent; a költőnek az apja, vagy az ősei alighanem sátoresztől éltek. Maga Omár Nisapurban (Naishapur-ban), vagy e nevezetes város környékén született, Khorasszában, Perzsia északkeleti tartományában, 1025 és 1050 között. Kitűnő iskolákat kellett végeznie; a theológia, a Korán-exegézis, a perzsa és arab nyelv és irodalom, a filozófia, a

természettudomány s mindenekfölött a matematika és költészet érdekelte. *Hekim-i*, vagyis doktori címet szerzett, imám volt és nagyurak fogadták barátságukba. Fitzgerald idejében a nemzetközi kutatás még nem tárta fel az életét, úgyhogy a múlt század harmadik negyedéig inkább csak anekdotákat tudtak róla. Majdnem minden régebbi irodalomtörténet elmondja, hogy Omár fiatal korában szövetséget kötött két iskolatársával, Nizamu-l-Mulk-kal és Hasszán-ibn-Szabbáh-val: megfogadták, hogy amelyikük az életben elsőnek boldogul, az tűzzel-vassal segíteni fogja másik két barátját. Az achemenidák, szeleukidák és szasszanidák egykori Perzsiája, Ahuramazda, Ahrimán és Zoroaszter fölött ekkor már négy évszázad óta Mohamed és az arabok, körülbelül 1000 óta pedig a turk-szeldsuk szultánok uralkodtak. A három ifjú közül először Nizámu-l-Mulk boldogult; Alp arslán (1063-1072), majd Maliksáh (1072-1092) szultánnak mindenható minisztere és nagyvezíre lett. A legenda szerint felkeresték volt diáktársai. Hasszán a vérszerződésre hivatkozva miniszteri állást kért és kapott tőle; ez az a Hasszán, aki később, a polgárháborúk idején, mint a Hegyek Véne, a rettegett asszasszin-szekta és állam élén állt. A Sátorverő szerényebb volt, ő csak valami évjáradékot kért, hogy mint költő és tudós zavartalanul dolgozhasson. A nagyvezír 1200 arany mithkál évi fizetést utalt ki neki a naisápuri kincstárból. Ezt a legendát csak a tizennegyedik században találták ki; de tény, hogy a költő-matematikos csakugyan bekerült a királyi udvarba s tudásával olyan tekintélyt szerzett magának, hogy nem egy sah és fejedelem „maga mellé ültette a trónra” és mint barátjával érintkezett vele. A tudománykedvelő Nizámu-l-Mulk több főiskolát alapított, Bagdadban pedig egyetemet, s Omárt a naisapuri főiskola tanárává s az ottani obszervatórium vezetőjévé nevezte ki.

Maliksáh szultán és a baráti nagyvezír országlása idején Omár tekintélye egyre emelkedett. A szultán, aki a mohamedán fegyvereket győzelmesen elvitte egész Kínáig, 1074-ben tudós bizottságot hívott össze a naptár-reform elkészítésére, minthogy az akkori arab naptár már csaknem négy hónappal előre járt, mint a Julianus-féle; a bizottságnak, amely öt évig és kitűnő tudományos eredménnyel dolgozott az időszámítás megjavításán, Omár is tagja és talán elnöke volt. Az udvarnál mint költőt és mint Korán-magyarázót is rendkívül becsülték, de egyébként olyasféle szerepet játszhatott, mint későbbi európai kollégája, Kepler, Prágában: a kitűnő asztronómusnak csillagjósaként is működnie kellett, noha persze nem hitt az égi babonákban. A politikától tartózkodott; verseiben - ami Keleten különösen nagy ritkaság - sohasem hízelgett pártfogóinak. Öszinteségével, felvilágosult, modern, sokszor gúnyos szellemével sok ellenséget szerzett magának, különösen az ortodox papok, a bigottok, a képmutatók, és az Izlám misztikusai, a *szúfik* között. Végeredményben azonban mintegy tizennyolc éven át kitűnő dolga volt: csillagászat, algebra, szerelem, vadászat, vidám társasélet, filozófia és költészet töltötte be az életét.

1092-ben aztán súlyos fordulat támadt. Maliksáh szultán harmincnyolc éves korában meghalt s a polgárháborúk évtizedekre feldúlták a jogrendet, elsorvasztották az arisztoteleszi-újplatonikus-arab szellemi életet, aláásták és kis államokra tördelték a hatalmas szeldsuk birodalmat - ekkor állt Hasszán a gyilkos „asszasszinok” élére! - úgyhogy mikor végre Khorassán kormányzója, az energikus Szandsár került a trónra, már az ő kitűnő tehetsége és hosszú uralkodása is csak késleltetni tudta a bukást. Az induló kereszteshadjáratok megingatták s a mongolok későbbi rettenetes hódításai összezúzták a szeldsuk szultánságot: Perzsia és a Közel-Keleti-Hulagu-nak Dsingisz kán unokájának és az Il-kánoknak az uralma alá került. E roppant változás legelső megrázkódtatásai Omárt is sújtották. A naisápuri főiskolának egy ideig talán még tanára maradt, de az udvari csillagászati állás megszűnt és a szabadszellemű költőt egyenesen üldözni kezdték az ortodoxok. Mindamelletts ebben az időben is dolgozott, egykorú feljegyzések szerint ekkor írta könyvét az indiai négyzet- és köbgyökvonási módszer kritikájáról, egész sorát filozófiai, vegytani és metafizikai értekezéseinek, tudománynépszerűsítő

kompéndiumainak, s ekkor fejezte be az Algebráját, melynek előszavában az igazán szellemi ember felsőbbbbséges és tehetetlen fájdalomával bélyegezte meg a kora züllött közállapotait, a tudományos sarlatánságot és a vakbuzgóságot.

Házaseletéről és szerelmeiről nem tudunk közelebbit; egy leánya mindenesetre volt.

Omár meglehetősen szegénységben, némelyek szerint nyomorban halt meg, 1123-ban, Avicenna Metafizikájának olvasása közben. Barátja és tanítványa, Nizámi-i-Arusi, tizenkét évvel később, látta mesterének sírját a nisapuri Hira-temetőben: egy kertfal tövében domborodott és - ahogy Omár jósolta - teljesen elborította a körte- és őszibarackfák szíromzápóra. - Sírva fakadtam - írta feljegyzéseiben a tanítvány - mert soha sehol nem láttam embert, akinek szelleme fogható lett volna az övéhez.

Omár Kháyyám arabul és az úgynevezett újperzsa nyelven írta verseit. Hosszabb költeményei elvesztek. Több tudományos művén kívül - melyek közül az Algebrát 1851-ben Wöpke Párisban kiadta - csak legnépszerűbb verseit, a négysoros rubái-okat - többes száma: Rubáiyát - őrizte meg a barátok emlékezete, illetve a sok egymásról másolt, rendetlen és megbízhatatlan keleti kézirat. A rubái négysoros verset, lírai epigrammafélét jelent és már nagyon népszerű volt a perzsa költészetben; Omár után még népszerűbb lett: mindenki utánozta, másolta őket, összekeverte más költők hasonló verseivel, úgyhogy a kéziratok egyre szaporodtak és nőttek a költő halála után is, szaporodtak és nőttek hosszú évszázadokon át. Végül már ezerkétszáz, sőt egy adat szerint ötezer rubáit tulajdonítottak Omárnak. Az utolsó félévszázadban egyik izgalmas feladata volt a modern európai irodalomtudománynak az Omár Kháyyám-probléma földerítése: Az arabok és perzsák helyett Páristól Moszkváig, Londontól és Berlintől Kalkuttáig európai tudósok sora próbálta bonyolult és ötletes módszerekkel megállapítani a különféle litografált kéziratokból, hogy mi eredeti az Omár versekben, sőt azt is, hogy mi lehetett a csillagász-költő igazi világnézete. A legnagyobb nevek a modern Omár-kutatásban: a dr. Artur Christensen koppenhágai egyetemi tanára és a Friedrich Rosené, a volt német birodalmi külügyminiszteré. Hazánkban dr. Csillik Bertalan az Omár-kérdés kitűnő tudományos szakértője, aki tíz évvel ezelőtt a párisi Bibliothèque National kincsei közül kilenc perzsa kéziratot is kiadott, litografálva, Szegeden.

Bennünket azonban nem a probléma, hanem elsősorban a költő érdekel, az, akit Fitzgerald a XI. századi Irán messzeségéből kilencven évvel ezelőtt oly sikeresen átemelt Európába. A költő érdekel, akinek versei az életörömet hirdetik, és pedig az életörömet - a szomorúság jogán! Mint Horatius, - Omár is arra int, hogy éljük az időt, élvezzük ki a márt, a tavaszt, a fiatalságot, az *egyszeri* életet. Százegy verse százegyszer ismétli ugyanazt: igyál és örülj, mert a sors, melynek játékbábja vagy, hamarosan kiüt és visszatesz dobozodba a sakktábláról. A hedonizmus édes és keserű variációinak minden gazdagsága tüzel ezekben az élesen, tisztán, energikusan megfogalmazott strófákban s minden vitán és filozófián túl többnyire a halál vigasztalansága didergi körül a gyönyört ünneplő intellektust. A két régi hedonista klasszikus, az impresszionista és könnyed Anakreon és az aranyközéputas-bölcs Horatius mellett sokszor szélsőségesen és komoran ragyog ez a sötét probléma-poézis. Ahogyan a perzsákat Ázsia franciáinak, úgy Omárt a perzsa Voltaire-nek is nevezték már; de speciálisan költői tehetség a nagy francia szkeptikusban századrészannyi sincs, mint ebben a keleti filozófusban. Néha ígér ugyan megnyugvást a megsemmisülés, illetve az örök átalakulás pantheisztikus reménye, de tulajdonképpen nagyon boldogtalan ember, aki azért keresi a mámort, hogy feledni tudjon. Legnagyobb mélységeit akkor mutatja ez a tulajdonképpen szerénységre intő költői élet-bölcsesség, amikor fellázad a Végzet ellen, a Misztikus Titkok és Elrendelések ellen, Allah ellen, s mi, európaiak, ilyenkor nem igen tudjuk eldönteni, hogy pantheista szúfi-e Omár vagy pedig ellensége a szufizmusnak, materialista-e vagy pedig parodizálja a materializmust.

Azonban, hálstennek, nem fontos, hogy elmélyedjünk az izlám misztika bölcséleti árnyalataiba és a Bor allegorikus értelmezéseibe: számunkra így is tökéletesen érthetőek azok az örökemberi örömök és fájdalmak, töprengések és vigasztalások, azok az üzenetek, amelyeket a Kaukázus, a Kaspi-tó és a Perzsa-öböl tájáról oly elegánsan és annyi erővel zendít felénk a Sátorverő éneke.

Ami a fordítást illeti, Erődi Béla a Nicolas-féle francia szöveg alapján már hetven esztendeje magyar versbe szedett egy csokor rubáit; a Fitzgerald-féle változatot aztán én fordítottam 1919-20-ban: ez volt az első munkám, amely könyvalakban megjelent. Mint ismeretes, az angol fordító közelebb hozta Omárt az európai ízléshez, s talán ez az egyik magyarázata annak, hogy valamennyi Omár-fordítás közül az ő változata ragadta meg a világgözönség érdeklődését. Fitzgerald megkomponálta, kikerekítette a művét, és bizonyos fejlődésbe fűzte a rubáiokat. Mint egy levelében írta, munkája „az ébredéssel kezdődik, józanul és szemlélődően, aztán a költő töprengeni és iddogálni kezd, indulatba jön, fájó káromlással fordul a Sors ellen, majd estére csöndes melancholiává józanodik a keserősége.” Hogy munkája részben fordítás, részben pedig szabad utánköltés volt az eredeti szellemében, sőt, hogy Fitzgerald maga is írt egy-két rubáit, azt már régen tisztázták. Az angol költő műve és munkamódszere vezette a magyar fordítót, amikor 1920-ban először adta ki a munkáját. A Táltos kiadásában megjelent magyar fordítás - a mostaninak első változata - szintén új variáns volt tehát az Omár-irodalomban, hiszen perzsa szöveg alapján készült francia és német fordításoknak s az akkor tizenkilencéves magyar költőnek egyes képei is belekerültek. Furcsa ez a rubái-költészet és ragályos: aki foglalkozik velük, maga is összeállít egy-két rubáit és akarva-nem-akarva keverni kezdi a verseket, motívumokat. Ezért később, 1930-ban, átdolgoztam ezeket a négysoros költeményeket, mintegy huszonöt rubái kicserélésével lényegesen új szintre adva a műnek s az egészet jobban hozzásimítva a Fitzgerald szövegéhez; ez a második magyar variáns azonban csak néhány példányban mint magánnyomtatvány jelent meg a gyomai Kner-cégnél s így a nagyközönség előtt úgyszólván ismeretlen. Most ősszel aztán végleg megreformáltam Omár-fordításomat, kihagyva belőle minden „idegen” anyagot és teljesen követve az angol szöveget: utóvégre a mi számunkra a Fitzgerald Omárja az „eredeti”. Fitzgerald négyféle variánsát sokszor közös kötetben is kiadták; remélem, rövidesen és is nyilvánosságra hozhatom egy kötetben a magyar fordítás három változatát.

E végleges szöveg kiadásakor kegyelettel gondolok Király György barátomra, az elhunyt kitűnő esztétára, aki huszonnégy évvel ezelőtt először vetette fel a Rubáiyát modern magyar fordításának eszméjét.

Budapest, 1943 november 16.

Szabó Lőrinc

Rubáiyát

I.

Ébredj! Fölgyújtva az Ég sátorát
szétverte az Éj csillagtáborát
a Nap, s Kelet Vadásza szórja már
a Szultán Tornyára nyílzáporát.

II.

Még föl se szállt a hajnali Homály
s a Korcsmát, úgy rémlett, bezengte már
egy Hang: „Miért kuksol szomjan kint a nép,
ha a Templom ünnepre készen áll?”

III.

Kakasszó harsant át a Reggelen
s bekopogtak: „Hé! nyitni odabenn!
Nincs sok időnk, s ha egyszer elmegyünk,
nem jövünk vissza sohasem.”

IV.

Itt az Új Év, a vén Vágy újra forr,
lelkünk Magányban tűnődik, ahol
MÓZES HÓKEZE nyit az ágon és
Jézus sóhaja száll a Föld alól.

V.

A rózsás Irám bizony elveszett.
S Dsemshyd hétgyűrűs Kelyhe hova lett?
Mindegy, ma is rubint-láng a Bor, és
Virág tömi a parti Kerteket.

VI.

S Dávid is hallgat már; de isteni
magas *pehlévijén*: „Csak bort neki,
csak piros bort!” - csattog a Csalogány
s bíborodnak a Rózsa arcai.

VII.

Gyere, tölts! csapjon Tavasz tüze a
Megbánásod téli ruháira;
rövid Utazás előtt áll a gyors
Idő, s - látod? - röpül a Madara!

VIII.

Élj Naishápurban, Babylon felett,
fanyar vagy *édes* töltse serleged:
az Élet Bora lassan elapad,
az Élet Lombja hull, hull s eltemet.

IX.

Hoz a Ma, mondod, Rózsát eleget;
de a Tegnap Rózsája hova lett?
S e rózsabimbó, boldog, ifju Nyár
elviszi Kajkobádot, Dsemshydet.

X.

Nos, hát vigye! Bánjuk, hogy tűnik el
Nagy Kajkobád, s Kajkhoszrú mit művel?
Döngesse mellét Zál és Rusztum, és
lakomázzék Hátim - nem érdekel.

XI.

Itt egy folt Fű, jobbra-balra Homok,
itt nincs Szultán és nincsenek Rabok,
itt heverek, heverj mellém Te is
és - Allah áldja trónján Mahmudot!

XII.

Egy jó Verskötet a Pálmák alatt,
s Kenyér, kancsó Bor, és ha kobzodat
megzendited itt a Vadonban, - óh
Paradicsom rögtön a Sivatag!

XIII.

Ennek Babér s Borostyán kellene;
annak malaszt s a Húrik Édene;
söpörd be Kasszád, kétes a Hitel:
ha messzi Dob szól, ne törődj vele!

XIV.

Nézd, hogy nevet a nyíló Rózsa rád!
„Sietek élni” - mondja - „szép Világ,
mert selyem erszényem fölhasad és
a kert Sarába önti Aranyát!”

XV.

Kiknek istenük volt a Sárga Mag,
s aki Aranyát szórni tudta csak,
nem váltak oly Sárrá, hogy érdemes
volna kiásni földi Porukat!

XVI.

Meddő a földi Remény; s ha kikel,
a virága is csak múló Siker;
mint Szahara poros arcán a Hó,
tündöklök és - nyom nélkül tűnik el.

XVII.

Gondold csak el: e Karavánszerájt,
melynek ajtai Napok s Éjszakák,
hány dicső Szultán lakta már meg, és
ha Perce ütött, hogy ment mind tovább!

XVIII.

Mondják, a Tigris lakik ott s a Gyík,
hol hős Dsemshyd csengette Kelyheit;
és Báhrám, a Nagy Vadász? - Vadszamár
tombol fölötte, s ő csak aluszik.

XIX.

Néha azt hiszem, egy Caesár szive
vérétől ég így a Rózsák színe;
s minden Jácintot, mely Kertünk disze,
egy egykor-drága Kéz ejtett ide.

XX.

S ez az újjöld Fű, mely itt a Patak
Ajának oly gyöngéd Csókokat ad,
s amelyre dőlünk - puhán dőlj reá:
ki tudja, mily szép Ajakból fakad!

XXI.

Ah, tölts, drágám! az Elmúlt Kínt s vele
a rém Jövőt Mánkról ez mossa le!
Holnap? - Ej, holnap nem lesz cimborám
csak tán a Tegnap Hét Évezrede.

XXII.

Mert hány drága Barátom s Kedvesem
volt Társunk itt a múló Szüreten!
Ittak egy-két Kupát s egymásután
átmentek a nagy Csöndbe csöndesen.

XXIII.

S mi, kik vigadunk Poraik felett
s örülünk a Nyár uj díszeknek,
mi is megyünk a Föld Ágya alá,
hogyan Ágyat vessünk magunkból - kinek?

XXIV.

Ah, éljük az Életet - oly kevés! -
mielőtt a miénk is Porba vész
s ott porlad, ahol többé sose vár
se Bor, se Lány, se Lant, - se Ébredés!

XXV.

Arra, akit a MA úgy izgatott,
s aki csak les valami HOLNAPOT,
egyformán sujt a Műezzin szava:
„Buták, egyik se segít rajtatok!”

XXVI.

Hisz mind az a Szent és Bölcs, aki csak
értelmezte a Két Világokat,
sutbadobott próféta; szavaik
Gúny játéka, s a Por tömi Szájukat.

XXVII.

Hallgattam én is, ifjan, és sokat,
vitázó Szenteket s Doktorokat:
körülmagarázták a Semmit is,
de sose lettem tőlük okosabb.

XXVIII.

És vetettem velük Bölcs Magvakat,
nőjj, szép Vetés: izzadtam napra-nap;
és minden Aratásom ennyi lett:
„Mint Szél, jöttem, s eltűnök, mint a Hab.”

XXIX.

Jöttem e Mindenségbe, röpke Lélek.
Honnan? Ki tudja! Tengve-lengve élek.
Miért? Ne kérdezd. És mint Szél a pusztán,
csak imbolygok, nem tudva: *hova* térek.

XXX.

Mit?! Idelők kéretlen - *honnan?* - és
kéretlen - *hova?* - továbbdob a Kéz?
Sok kupa Gőze kell agyadra, mig
e pimasz emlék belőle kivész!

XXXI.

A Föld közepéből Hét Kapun át
elértem Szaturnusz ős Trónusát;
közben sok Csomót megoldtam; de egy
titok maradt: az Emberi Világ.

XXXII.

Volt ott egy Kapu, kulcsa elveszett;
volt egy Fátyol, látni nem engedett;
mondták, hogy ÉN meg TE, de azután
a TE meg ÉN elnémult, vége lett.

XXXIII.

Föld nem felelt; sem az Ura után
gyászbíborban zokogó Óceán;
sem a forgó Ég nyílt és tünt ezer
jele az Éj s a Reggel Ujjasán.

XXXIV.

Aztán a TE BENNEM, Az, aki ott
a Fátyol mögött hat, Az csábított
Lámpást kérni az Éjhez; s ekkor egy
Hang szólt, kívül: BENNED ÉN VAK VAGYOK!

XXXV.

Sorsom Titkát fürkészve ekkor e
szegény Kancsónak döltem: tudja-e?
S Ajka ajkamba mormolta: „Mig élsz,
igyál! ha meghalsz, nem iszol sose!”

XXXVI.

Azt hiszem, az Edény, mely tagozott
kortyokkal felelt, egykor élt s ivott;
s mely Csókom most csak tűrte, Ajka, óh,
hány csókot kaphatott és - adhatott!

XXXVII.

Mert láttam egy Gölöncsért, sebesen
gyúrta nedves Sarát, s emlékezem,
fátyolos hangon felsírt az Agyag:
„Szeliden, Testvér, kérlek, szeliden!”

XXXVIII.

S nem maradt-e ránk a váltakozó
Nemzedékeken át valami ó
Rege, hogy az Embert ily telített
Agyagból formálta az Alkotó?

XXXIX.

És minden csöpp Bor, amely a sivár
Porba loccsantva a Földbe leszáll,
egy bús szemet enyhít, mely ott tüzel
- nagyon mélyen s nagyon régóta már.

XL.

Ahogy tehát az Égből-szűrt Italát
a Tulipánban szomjazza a Vágy,
szomjazz oly buzgón te is, míg az Ég
Földhöz nem csap, mint egy üres Kupát.

XLI.

Hagyd a vitát, Emberit s Istenit,
vigye szél a Holnap félelmeit;
mint Ciprus, karcsú a Pohárnokod:
merítsd a fürtjeibe ujjaid!

XLII.

Ha Csókod s Borod, mint a Mindenek,
úgy kezdődik s végződik, ne feledd:
az vagy, ami TEGNAP voltál, MA is
az vagy - s HOLNAP se leszel kevesebb!

XLIII.

Igy majd, ha jó s parti Tanyádra lel
az Angyal, ki *sötétebb* Bort kever,
s Kupáját nyujtva Lelked ajkadig
hivja dőzsölni - nem taszítod el.

XLIV.

Hisz, ha a lélek nem e Por-ruha
és fölkaphat az Ég Szárnyaira,
nem gyalázat, mondd, nem gyalázat-e
e sár-hullában nyomorognia?

XLV.

Ez csak Sátor: egy Szultán, a Halál
Utját járva, egy napra ide száll;
a Szultán indul, s a sötét Ferrásh
új Sátrat épít: új Vendégre vár.

XLVI.

S ne félj, hogy a Lét velünk elakad;
bő Serlege az örök Szákinak
olyat, mint mi, öntött már millió
Buborékot - és önt még ujakat.

XLVII.

Ha a Fátyol lehull Rám és Reád,
soká, óh soká tart még a Világ:
hogyan jöttünk s távoztunk, úgy érzi csak,
mint a Tenger egy gyermek Kavicsát.

XLVIII.

Egy Perc Megállás, egyetlen izes
korty az Életből, s íme: a tüzes
Sivatag Lidérc-Karavánja már
hazaér a Semmibe - Óh, siess!

XLIX.

Szikrányi Léted rápazarlod a
TITOKRA? - óh kutass, láss neki, ma!
Csak egy Hajsza! van Jó és Rossz között,
s ki lehet, kérlek, az Élet Ura?

L.

Csak egy Hajsza! van Igaz és Hamis
között: s egyetlen Alfa odavisz
- csak megtaláld a kulcsát - az örök
Kincstárhoz és tán a MESTERHEZ is,

LI.

ki titkon ott van, s Higanyként szalad
a Világ Ereiben, és becsap,
Holdtól Halig mindent játszva, ami
változik s elvész, - míg Ő megmarad:

LII.

átvillan az Örök Színpadon és
megint a Homály Függönyébe vész,
mely körülömlí a Drámát, mit Ő
maga rendez, játszik és maga néz.

LIII.

Mert ha a Föld, MA, mikor Te Te vagy,
elzárja szemed, s nem nyitja makacs
kapuit az Ég - mit gondolsz, mit ad
a HOLNAP, mikor Te már nem Te vagy?

LIV.

Ne tékozz az Órá; szomorú
minden Vita, és meddő Háború;
jobb a dús Fürt mellett vigadni, mint
búsulni, hogy nincs, vagy hogy savanyú.

LV.

Barátaim, jókedvem van nagyon,
egész Háza megint Lakodalom:
elhagytam az Ész, a meddő Banyát,
s a Szöllő Lánya az új Asszonyom.

LVI.

Mert kutattam, mi a FÖL, mi a LE,
néztem, a VAN nincs-e, a NINCS van-e,
vitt mérce, szám, ész, de soha Tudás
nem vonzott úgy, mint Kupám feneke.

LVII.

„Sokat számoltál, s így lett végre jobb
Naptáros, Éveid?” - kérdik, - Ah, dehogy!
csak töröltem a meg-nem-született
Holnapot és a halott Tegnapot.

LVIII.

Az esti Korcsma-Kapunál, ahol
ültem, nemrég egy sugárzó, komoly
Angyal jött; vállán Korsó; fogta és
felém nyujtotta. S mi volt benne? - Bor.

LIX.

A Bor, a fő-fő Ész, mely a sivár-
agyú Hetvenkét Bölccsel szembeszáll;
a nagy Bűvész, ki életünk kopott
ólmából Színaranyat kalapál;

LX.

a nagy Mahmud, aki a rémteli
Kínok Csomóit mind kettészeli
s forgószél-kardjával a gyötrelem
gyászholdait Lelkünkől kiveri.

LXI.

Kígyónak szidod, bár Ég gyermeke
a kacskaringós Szöllővenyige?
Ha Áldás, vegyük hasznát; nem igaz?
S ha Átok - hát Ki ültette ide?

LXII.

Tagadjam az Életet, a Gyönyört,
úgy számolva, hogy ha elnyel a Föld,
Istenibb Bor reménye tölti majd
Kupámat, mely a Porban összetört?

LXIII.

Óh, szörny Pokol és Édeni Túlvilág!
De hát az biztos: *itt lent* nincs tovább.
Egy biztos, és minden más hazudik:
ha nyílt, örökre elnyílt a virág!

LXIV.

Furcsa - ugye? - hogy a sok Miriád,
aki átlépte az Éj Kapuját,
nem küld Hirnököt, s mind saját magunk
tudjuk csak meg, milyen ott a Világ.

LXV.

A Hivők és Bölcsék - elődeink -
lángoló látomása mese mind:
álmuk megtörve mesélgettek a
társaiknak, s elaludtak megint.

LXVI.

„Szállj, Lelkem,” mondtam, „Eget ostromolj,
s hozz hírt a Mindenség titkairól!”
Lelkem nemsoká megjött s így felelt:
„Én magam vagyok az Ég s a Pokol.”

LXVII.

Az Ég csak az Elért Vágy álma, és
egy Égő Lélek Árnya az egész
Pokol, az Éjben, amelybe - alig
kelt ki belőle - minden visszavész.

LXVIII.

Mert Fönt, Lent, Kint s Bent csak azt látni, hogy
minden mint bűvös Árnyszínház forog
a Nap-lángú Lámpa körül, mely az
Éjben a Mester kezében lobog.

LXIX.

Gyöngé Bábok vagyunk, s Ő tologat
ide-oda az óriási Sakk
Éj- s Nap-Kockáin: megtámad, kiüt
s a Dobozba egyenkint visszarak.

LXX.

Kérdezni a Lapdában nincs erő,
csak száll, ahogy röpíti az Űtő;
de a Játékos, aki földbe sujt,
Ő mindent tud - és csak Ő tud - CSAK Ő!!

LXXI.

A Mozgó Ujj ír; végez, s megy tovább;
s vissza nem csalja csak egy fél-Sorát
törölni Ész és Szív, s nincs annyi Könny,
hogyan kiolthassa egyetlen Szavát.

LXXII.

S az az Ég nevű felfordult Kupa,
mely alatt nyüzsög az Élők Hada, -
Ahhoz ne könyörögj: mint minékünk,
tehetetlen minden mozdulata.

LXXIII.

Az Első Mag ezerszer újra kel
folyton ujúl az első Porhüvely;
s az első Hajnal írta le, amit
az Ítélet Alkonya olvas el.

LXXIV.

TEGNAP szülte a MA örületét,
a HOLNAP csöndjét, Kínját vagy Hitét;
igyál! nem tudod honnan jössz s minek;
igyál! nem tudod miért s hova mégy.

LXXV.

Mondom neked: - Mikor fölragyogott
s a Csikó hátán Égre ugratott
börtönéből Parvin és Mushtara:
sors-szabta por- s lélek-vázamban ott

LXXVI.

volt már a Szöllő, nőtt és karjai
ölelnek most, - gyalázhat a Szufi:
az én rossz ércem Kulcs a Kapuhoz,
amely az ő mérgét csak neveti.

LXXVII.

S tudom: az Egy Igaz Fényt, azt, ami
Jóság mécse, de a Düh is, lángteli,
jobb a Korcsmában megsejteni, mint
Templomban végkép elveszíteni.

LXXVIII.

Mit?! a dermedt Semmiből öntudatra
azért hívsz, hogy érzéseimre rakd a
Tilos Gyönyör igáját, és Örök
Tűzre vess, ha összetörök alatta?!

LXXIX.

Mit?! sok, szegény, gyámoltalan Fia
Szín-Aranyban törlessze vissza a
rossz réz-kölcsönt, mint nem-kért Adomány
pörölt Adósa? - Óh, gaz uzsora!

LXXX.

Óh, Te, ki Vándor Utamat remek
kelepcékkal és csapdákkal szeged,
nem látod a Rendelt Rossz töreit,
és rám tolod Bűnbeesésemet?

LXXXI.

Mocskos Sárból gyúrt Embert a Kezed
s még az Édenbe is Kígyót vetett:
minden Bűnért, mely Arcunk szennyezi,
bocsáss meg Nekünk - ahogy mi Neked!

KUZA-NÁMA

LXXXII.

Egyszer, hogy a távozó Nap után
odébbállt a bőjtverte Ramazán,
megint a Gölöncsérnél voltam, és
tűnődtem a sok Agyag-figurán.

LXXXIII.

Százféle Fajta s Alak, kicsi, nagy,
állt a padlón s a falnál, Fazekak
s Korsók; legtöbb fecsegett; s némelyik
figyelt talán, de csak szótlán maradt.

LXXXIV.

S szólt az egyik: - „A köz Sárból, hiszem,
nem azért vettek s mintáztak ilyen
Formává, hogy szétzúzva most megint
Sárba tapossanak könnyörtelen!”

LXXXV.

S a másik: - „Láttad, hogy morcos Fiúk
széttörnék édes, mézes Poharuk?
Utólagos dühében, azt hiszem,
tán Az se zúz szét, Aki Maga gyúrt.”

LXXXVI.

Pillanatnyi csönd. S egy púpos, beteg
Fazék szólt aztán: - „Miért engemet
csúfoltok? Tán én vagyok az oka,
hogyan a Fazekas keze remegett?”

LXXXVII.

Mire az egyik, egy Szufi-cserép,
akiből dőlt az izgatott beszéd:
- „Mennyi Agyag! - ki tudja, közülük
ki a Fazekas és ki a Fazék?!”

LXXXVIII.

S társa folytatta: - „Mondják, Valaki
fenyeget, hogy majd Pokolra veti
elrontott Fazekait - No de hát
jó Cimbora az, nem fog bántani!”

LXXXIX.

- „Mit bánom én!” - mormogta újra egy -
„A sok szótól szomjas vagyok s beteg:
de ha megtölt a régi jó Nedű,
azt hiszem, még magamhoz térhetek.”

XC.

Igy beszéltek a Fazekak; a Hold már
feljött, s bekandikált a kapuboltnál;
ekkor meglökték egymást: - „Föl, fiúk,
zörgő Rúdjára szed mindjárt a Hordár!”

XCI.

Ha meghalok, ne máglyát gyújts körém:
Venyigét s Szöllőlombot hints fölém,
moss le Borral, s temess el valami
nem egészen árva Kert közepén,

XCII.

hogy Poromból is, a föld és a kő
alól, dús illat csapjon majd elő,
s aki arra jár, essen rabul a
hálójában minden Igazhivő.

XCIII.

Kiknek úgy hittem, Bálványaimért
e Világban bizony sok Szégyen ért:
Borba fojtották Dicsőségem és
Jó híreimet eladták egy Dalért.

XCIV.

Bizony, bizony vádolt sok Büntudat,
de - józan voltam vádjaik alatt?
S jött, jött a Tavasz, és rózsás keze
széttépte cérna Megbánásomat.

XCV.

S bárhogy rászedte a Bor agyamat
s bárhogy lehúzta is Palástomat,
nem tudom, hol kap Szőlősgazda csak
fél-oly Kincset is, mint amilyet ad?

XCVI.

Viszik tűnő rózsái a Tavaszt!
Zárul a Könyv, zár sok édes panaszt!
S hogy a bokrok közt zengő Csalogány
honnan s hova szállt - ah, ki tudja azt!

XCVII.

Csak villanna, s jelt, bármily picike,
csak adna jelt a Sivatag Vize,
hogy éledjen az ájuló Utas,
ahogy éled a Rét tiport Fűve!

XCVIII.

Csak fogná vissza, amíg lehet, a
Sors Tekercsét szerencsénk Angyala,
s csak érne el, hogy a Szigoru Kéz
másképp jegyezzen, - vagy sehogy, soha!

XCIX.

Konspirálhatnánk csak Ővele mink
ketten, óh Drágám: bizony szív szerint
szétzúznók a Dolgos bús Rendszerét
- s bölcsebben de összeraknók megint!

C.

Az a kelő hold, mely most ide les,
hányszor nő s fogy még, még hányszor keres
bennünket majd e Kertben - s *valaki*
többé soha, többé seholse lesz!

CI.

S ha mégis majd, mint a derűs Holdvilág,
a vendég-csillagozta Fűvön át,
óh Száki, állj meg a helyemen, és -
- és fordíts földnek egy üres Kupát!

TAMÁM SHUD

JEGYZETEK

RUBÁIYÁT: A *rubái* négysoros keleti lírai vagy epigrammikus vers, *aaxa* és néha *aaaa* rímképlettel; a szó többszáma: *rubáiyát*. Omár legtöbb rubái-a önálló költemény, de időnként két-három-négy vers is egybekapcsolódik.

IV. rubái. *Új Év*: Az új év a mohamedán világban a márciusi napéjegyenlőséggel kezdődik; Perzsiában rohamszerű a tavasz érkezése. - *Mózes hókeze*: Többféleképpen magyarázott kép, mindenestre fehér virágot jelent, valószínűleg galagonyát. - *Jézus sóhaja*: - Jézus lehelletének gyógyító erőt tulajdonítanak a mohamedánok.

V. *Irá*m: Eltemetett város az arab sivatagban, Shaddad király alapította. - *Dsemshyd*: Legendás hős, király; *hétgyűrűs kupája* a mohamedánok misztikus hét egét, hét planétáját, hét tengerét, stb. jelképezte; jóstak belőle.

VI. *Dávid*: A zsidó mitológiából ismert és a Koránban is szereplő királyi dalnok. - *Pehlévi*: A perzsa indogermán nyelvcsalád iráni ágának legfontosabb élő nyelve; őse az óperzsa; ebből fejlődött ki a Kr. u. III.-VII. században a *pehlévi* vagy közép-perzsa nyelv, ez volt tehát a szasszanidák birodalmi nyelve, a perzsa „szanszkritja”; a IV. században alakult ki aztán, erős arab vegyületekkel, az újperzsa, amelyen Omár írt.

VIII. *Naishápur*: Omár szülővárosa, Nisápurnak is hívják. - *Babylon*: Chaldea fővárosa, a régi Kelet egyik legfontosabb és legragyogóbb metropolisza, az Eufrates mellett.

IX. *Kajkodáb*, *Dsemshid*: Mithikus hősök, királyok.

X. *Kajkodáb*, *Khajkhoszrú*: Misztikus hősök, királyok. - *Rusztum*: Rusztum, Perzsia „Herkulese”, és apja, *Zál*, Firduszi Sah-náméjának legnagyobb hősei. - *Hátim* (vagy *Hátim Tai*): A keleti vendégbarátság és bőkezűség jólismert alakja.

XI. *Mahmud*: Nem dönthető el biztosan, hogy Omár melyik szultánra gondol. Gyermekkorában a hatalmas és művészbárát Mahmud császár uralkodott (998-1030), öregségében pedig Mahmud ben Mohamed (1115-1119), akit nagybátyja, Szandsár levert.

XIII. *Huri*: A mohamedán paradicsomban a hősöket kiszolgáló, örökké megújuló szüzességű viráglányok neve. - *Messzi Dob*: Távoli üzenet, ígéret, túlvilági híradás.

XVII. *Karavánszeráj*: Keleti szálloda.

XVIII. *Dsemshyd*: Legendás hős, király. - *Bahrám*. Bahrám Gúr, a híres nyilas és fejedelem, költő, a rím feltalálója Perzsiában; hét várkastélya volt, mindegyik más színű kőből.

XIX. *Caesar*: Császár; a görög-római kultúra és világ fogalmai éppúgy áthúzódtak Iránba, mint a zsidó, arab és egyiptomi műveltség elemei.

XXI. *A tegnap hét évezrede*: Mindegyik bolygó ezer év multat jelent.

XXVI. *Két világot*: A Földet és a Túlvilágot.

XXXI. *Szturnusz*: A görög-római mitológia hatása, a Hetedik Ég ura.

XXXII. *ÉN meg TE*: Az Egészről, a Mindenségtől elkülönült egyének, önálló személyiségek.

XXXIV. *TE BENNEM és BENNED ÉN*: Isten.

XXXVII. *Testvér*: A földi sár apja és testvére az élő embernek.

XXXIX. *Porba loccsantva*: Régi keleti népi babona, mely még ma is él Magyarországon, hogy ivás előtt egy kevés bort vagy vizet az edényből ki kell loccsantani az istenek vagy ősök tiszteletére, vagy esetleg egy irigy és rontó szem vagy szellem megbékéltetésére. Omár túlmegy ezen a hiedelmen: a drága ital nála nem vész el, hanem egy rég meghalt borimádó porát frissítve szivárogtatja a földbe.

XLIII. *Sötétebb bor*: Azrael sötétebb bora nyilván a halál itala.

XLV. *Ferrásh*: Szálláscsináló, sátorépítő.

XLVI. *Örök Száki*: Örök pohárnok, Allah.

XLIX.-LII. A négy rubái egybetartozik. - *Alfa*: A Kezdet, a megtalált Titok, a dolgok nyitja. - *Holdtól-Halig*: Máh-tól Máhi-ig: elejétől végéig.

LV. *A Szőlő lánya*: A Bor.

LVI. *Mérce, szám, ész és Kupám feneke*: A tudós Omár tréfás gúnyja a tanulmányaira.

LVII. *Naptárad, Éved*: A költő tagja volt az 1074-es naptár-reform-bizottságnak.

LVIII.-LX. A három rubái egybetartozik. - *Hetvenkét Bölcs*: A Korán szerint hetvenkét nép és vallás él a földön. - *Mahmud*: Szultán, Császár.

LXVI.-LXVII. A buddhizmus és Schopenhauer tételeivel rokon gondolatok.

LXVIII. *Bűvösárnyszínház*: Indiában és Perzsiában ma is népi látványosság a laterna magica, mely festett képeket forgat egy égő gyertya körül.

LXX. A Rigvéda ismert teremtés-himnuszának gondolata; a hindu vers még tovább megy és végül az „Ő” tudásában is kételkedik.

LXXIII. Buddhista eszme, lélekvandorlás.

LXXV.-LXXVI. A három rubái összetartozik. - *A Csikó*: Egy csillagkép keleti elnevezése. - *Parvi és Mushtara*: A Fiastyúk és Jupiter. - *Szúfi*: A mohamedán misztikának, az Indiából Perzsiába átkerült és módosult buddhizmusnak a híve. A szufizmus pantheista színezetet mutat és többféle árnyalatban jelentkezett: egyes hívei a Korán alapján álltak, de Allah üzeneteit, az orthodoxokkal ellentétben, képletesen értelmezték, mások viszont a „teljes” szufik, a kinyilatkoztatott vallásokat elvetve csak az ember „belső világosságát”, sugallatait tekintették a hit tekintetében irányadóknak. Omár a konzervatívok és a túlságosan ábrándos, metafizikus és igen sokszor üresen fecsegő szufizmus ellen egyformán harcolt, de egy kicsit ő maga is kétségtelenül *szúfi*. A szufik viszont nyilván nagyon kritikusnak és időnkint realiztikusan tiszteletlennek találták a költő felfogását.

LXXVIII.-LXXXI. Allahról van szó.

KUZA-NÁMA: A LXXXII.-től XC-ig terjedő kilenc összefüggő rubái neve; satírikus mese a fazekasról és az eredménytelen filozofálgatásról. Mi esetleg komolynak érezzük olyan részleteit, melyekben eredetileg parodizálni kívánt a költő; s megfordítva. A Fazéknak és a Fazekának az Emberhez és Teremtőjéhez való viszonya a héber prófétáktól mindmáig egyetemes és állandó témája a világirodalomnak. „Avagy nintszen-e a’ fazekasnak hatalma a’ sáron, hogy azon sárból tsináljon némely edényt ékességre, némellyet pedig éktelenségre?” (Pál, Levél a rómaiakhoz, IX. 21.). Arisztophanes „Darazsai”-ban is szó esik beszélő fazekakról. - *Ramazán*: A böjt hava. - *Szúfi-cserép*: Szúfi-módra fantáziáló, pantheista, misztikus, egzaltált figura. - *A Hold*: A hívők kiáltásokkal üdvözölték a ramazánhavi újhold feltünését. - *Hordár*: A mese reális, illetve jelképes értelme szerint az Ember, illetve a Végzet.

XCI.-XCII. A két rubái összetartozik.

XCVI. *A könyv*: A verses kézirattekercs.

C. *Valaki*: T.i. én. Omár.

CI. *Száki*: Pohárnok, férfi vagy nő.

TAMAM (SHUD): Vége (van), perzsául.